

Жученко М. Галиция и ее прошлое / М. Жученко // Украинская жизнь. – 1914. – № 8–10. – С. 8–25. 11. Акаемов Н. Две культуры / Н. Акаемов // Русская будущность. – 1916. – № 41. – С. 11–29. 12. Отчет о дѣятельности Общества имени Михаила Качковского, отчитанный въ Генеральномъ Собраніи въ Дрогобычѣ // Слово. – 1879. – Ч. 93–94. – 17 (29) серпня. – С. 2–8. 13. Наша просвітня політика // Діло. – 1911. – Ч. 284–285. 14. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАЛ України), ф. 182, оп. 1, спр. 2, 61 арк. 15. ЦДІАЛ України, ф. 182, оп. 1, спр. 32, 16 арк. 16. Державний архів Тернопільської області, ф. 231, оп. 1, спр. 11, 29 арк.

Владимир Лукашив

ПРОСВЕТИТЕЛЬСКО-ОРГАНИЗАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ОБЩЕСТВА ИМЕНИ МИХАИЛА КАЧКОВСКОГО (ВТОРАЯ ПОЛОВИНА XIX-НАЧАЛО XX В.)

В статье исследуется просветительско-организационная деятельность культурно-просветительской институции – Общества имени М. Качковского во Восточной Галичине (второй половине XIX – начале XX в.) москвофильской ориентации, целью которого было распространение образования среди галицкого крестьянства. Общество основало несколько филиалов, книжных магазинов, паюющих хором, аматорских театральных дружин тощо.

Ключевые слова: Восточная Галичина, Общество имени Михаила Качковского, просветительская деятельность, москвофильство, филиал.

Volodymyr Lukashiv

PROSVETITELSKO-ORGANIZATIONAL ACTIVITY OF THE SOCIETY OF THE NAME OF MYHAYLO KACHKOVSKY (SECOND HALF XIX – B BEGINNING XX CENTURIES)

In article is studied prosvetitel'sko-organizational activity of a cultural-educational institution – Societies of a name of M. Kachkovsky in East Galychyna (second half XIX – beginning XX century) moskwofil'skoy orientations, distribution of formation among galyckogo peasantry was the purpose of the. The society has based some branches, книжних shops, паюющих choruses, аматорских theatrical teams and etc.

Key words: East Galychyna, the Society of a name of Michael Kachkovsky, educational activity, moskwofilstwo, branch.

УДК 94(477.83.86)

Лілія Шологон

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ (1881–1914 РР.)

У статті аналізується видавнича діяльність Українського педагогічного товариства у Східній Галичині впродовж 1881–1914 рр. Автор звертає увагу на публікацію товариством навчально-методичних посібників для учителів, підручників, позакласної літератури для дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку та її розповсюдження серед українців краю.

Ключові слова: Східна Галичина, Українське педагогічне товариство, видавнича діяльність, шкільництво, підручники.

Українські освітянські організації Східної Галичини, зокрема, Українське педагогічне товариство (далі – УПТ), “Взаємна поміч українських вчителів” (далі – ВПУВ), “Учительська громада” зробили неабиякий внесок у розвиток національного шкільництва. Вони відкрили немало початкових та середніх шкіл, учительських семінарій, відстоювали право українців на здобуття освіти рідною мовою у владних структурах держави, виступили на захист фахових інтересів педагогів. Плідною також була їхня видавнича діяльність, оскільки публікували власні періодику, часописи для дітей і молоді, різноманітні книги для педагогів та учнів.

Особливо активно в цьому напрямку працювало УПТ, яке випустило у світ немало методичних посібників для учителів підручників, літературу для позакласного читання дітям різного віку, що пропагували ідею національної школи. Вважаємо, така діяльність педагогічного товариства заслуговує на увагу з боку дослідників, оскільки є цінною для реконструкції національно-культурного руху українців краю другої половини XIX – початку XX ст.

Метою статті є аналіз видавничої діяльності УПТ, зокрема, публікації ним навчально-методичної літератури та інших книг для освітян, підручників для початкових та середніх шкіл, позакласної літератури для дітей молодшого, середнього і старшого шкільного віку тощо.

Обрана тема не залишилася поза увагою науковців. Вона зацікавила дослідників кінця XIX – початку XX ст.: В. Гнатюка [3], К.Малицьку [12], І.Франка [22], які у публіцистичних та науково-популярних розвідках, серед іншого не оминули увагою видавничу діяльність УПТ.

У міжвоєнний період у Східній Галичині з'явилося чимало видань з нагоди ювілеїв створення українських педагогічних товариств, у яких їх автори, зокрема, П.Рогатинський [17], О.Терлецький [20], Л.Ясінчук [28] зробили перші спроби оцінити роботу окремих українських громадських організацій, проаналізувати найважливіші аспекти їх діяльності у другій половині XIX – початку XX ст., в тому числі, й видавничу працю. Проте узагальнюючі дослідження цього часу мали, зазвичай, інформативний характер, написані на вузькій джерельній базі, обмеженими методологічними засобами.

У 40–80-х рр. XX ст. діяльність товариств не стала предметом дослідження радянських вчених, а тому ґрунтовних праць, які б розкривали їх роботу, написано не було. Проте, неабиякий внесок в дослідження зазначеної проблеми зробили сучасні науковці Г.Білавич [1], О.Рєга [16], Б.Савчук [18], В.Чоповський [25] та інші. Однак комплексного розв'язання вона ще не отримала в українській історіографії.

Педагоги українських шкіл у другій половині XIX – початку XX ст. гостро потребували інформативної та методичної літератури рідною мовою, яка б познайомила їх із новинками педагогічної науки, а також розширювала світогляд учителів. Саме тому УПТ започаткувало видання спеціальної серії книг під назвою "Книжки і видання до бібліотек учительських". Тематика літератури, що виходила у цій серії була досить різноплановою, про що говорять назви виданих книг: "Коротка історія педагогіки" Т.Грушкевича, "Приписи для іспитів кваліфікаційних для шкіл народних і виділових", "Нариси з домашньої педагогіки" К.Малицької, "Короткий огляд історії німецьких університетів" Г.Кричуна, "Нинішня географія" С.Рудницького, "Новий напрямок у науці малюнків" М.Коця та інші. Всього УПТ видало 20 книг, призначених для вчительських бібліотек [8, с. 30].

Книга "Про основи і ведення прилюдних бібліотек Кружків У.П.Т." М.Коця, що вийшла заходами УПТ, присвячувалася важливому значенню бібліотек та необхідності їх відкриття. Автор переконував, що "бібліотеку можна вести взірцево дуже дешевим коштом" [27]. Як це зробити практично, детально розповідали такі розділи: "Інструкція про бібліотеки УПТ", "Яким чином придбати книжки до бібліотеки", "Як порядкувати зібрані книжки". І.Ющин у рецензії до книги зазначав, що нею може користуватися з користю для себе, як міська бібліотека, так і невелика сільська [21].

Для народних і середніх шкіл вкрай необхідними були підручники українською мовою. Частково вирішити цю проблему вдалося культурно-просвітнім учительським товариствам. У Східній Галичині УПТ видало більше десятка шкільних підручників із грецької та латинської граматики, географії, природознавства, хімії, зарубіжної літератури, алгебри, геометрії та німецької мови [8, с. 29]. На сторінках шкільних часописів можна нерідко зустріти схвальні відгуки про них. Щодо навчального посібника з німецької мови А.Алиськевича і Р.Гамчикевича часопис "Наша школа" у своїй рецензії писав: "Новий підручник для четвертого класу є найліпшим підручником з усіх, які є прийняті в українських гімназіях, і ледве чи яка з таких середніх шкіл в Галичині має кращий" [13].

І.Франко так оцінив працю УПТ у книзі "Молода Україна": "Згадаю немалу вже видавничу діяльність Руського Педагогічного Товариства, виданий майже повний цикл учебників для гімназійної науки..." [22, с. 78].

Не меншу увагу педагогічні товариства приділили літературі для дітей та молоді для позакласного читання. Адже добра книжка, за словами дитячої письменниці К.Малицької, "один з приватних чинників, виховуючи яким посередньо (безпосередньо – Л.Ш.) можемо впливати на інтелектуальний і моральний розвиток молодого покоління" [12, с. 127]. Книги для дітей та молоді зайняли найбільшу частку серед виданих УПТ. Всього їх налічувалося 110 назв [8, с. 16]. У каталозі книг УПТ їх поділено на видання для малюків; для дітей, котрим виповнилося 8 літ та книги для дітей старшого шкільного віку. Серед книжок для найменших заслуговують на увагу такі: "3 царства звірів", "Діточі вигадки", "Мамин подарунок". Література для дітей середнього шкільного віку складалася із казок, оповідань, повістей, поезій, книжок наукового змісту. Надзвичайно цікавими були твори І.Франка "Лис Микита", "Пригоди Дон Кіхота" в новій інтерпретації, "Робінзон Крузо" Д.Дефо, казки Г.Андерсена, братів Гримм, Л.Толстого, Р.Кіплінга, "Подорожі Гулівера" Д.Свіфта в українському перекладі. Серед численних оповідань звертають на себе увагу книги написані О.Чайченком [24, с. 16], книжечка під назвою "Дарунок для дітей" С.П'ятки [14, с. 92], повчальні оповідання К.Малицької "Малі герої" [10, с. 13]. І.Петренко в ілюстрованому оповіданні з часів

Хмельниччини "Малі козаки" змальовує козака як "символ героя, недосяжний ідеал лицарської свободи, честі, слави, уособлення всіх найкращих прикмет національного характеру" [21].

Варто наголосити, що українська історія та класична література не зайняли провідного місця серед видань УПТ. Хоча "Кобзар" Т.Шевченка та книжечки про нього крайова шкільна рада рекомендувала закупити до шкільних бібліотек [11, арк. 42], а "Короткий огляд руско-українського письменства від XI до XVIII століття для ужитку молодіжи" О.Макарушки одержав схвальні відгуки від своїх читачів [14].

Для молоді старшого шкільного віку товариство видало "Перекази старовинного світу" І.Дем'янчука, у яких стародавні міфи подавалися у доступній формі [4, с. 60], арабську казку "Абу Касимові капці" І.Франка, твори В.Шекспіра, повість "Інститутка" Марка Вовчка, оповідання історичного змісту під назвою "Марта Борецька", "Орлеанська дівчина", а також книги наукового характеру з історії, літератури, географії [8, с. 28].

Серед видань УПТ були досить оригінальні календарі. Коломийська філія УПТ видала низку кишенькових студентських календарів, призначених для одного навчального року. Кожен із них містив астрономічний календар, листки для заміток, вимоги до вступних іспитів у гімназію, обов'язкові правила для гімназистів, визначні дати української історії, зразки розв'язання завдань з алгебри і геометрії тощо. У календарях Коломийської філії УПТ зазначалося, що прибуток від їх реалізації скеровуватиметься на інтернат УПТ в Коломії [9, с. 64].

Серед видань учительських товариств були власні статuti та статuti для філій. УПТ крім цього видавало щорічні звіти про свою діяльність, роботу навчальних закладів та інтернатів, а також інформативні календарі та заклики до громадськості з проханням вступати до товариства і робити пожертви на його користь [9, с. 115].

Загалом видавнича діяльність УПТ була плідною, оскільки упродовж 1884–1913 рр. вдалося видати 190 видань [8, с. 48]. Деякі із них видано тиражем у 100 тис. примірників [7, с. 101]. Натомість, аналогічне за напрямками праці, товариство "Українська школа" у Чернівцях до Першої світової війни видало трохи більше назв 80 книг різними тиражами (від 17 до 5 тис. примірників) [2, с. 834].

УПТ розпочало видавати книги з 1884 р. [26]. Оскільки матеріалу для друкування не вистачало, у 1885 р. проведено конкурс на кращі дитячі твори. Згідно з умовами якого товариство взяло на себе зобов'язання забезпечити їх випуск, а частину прибутку від продажі одержали автори [26]. У 1886 р. УПТ організувало "Бібліотеку для молоді" з редакційним комітетом у складі Г.Врецьоні, Р.Заклинського та інших [26]. Згодом створено "фонд видавничий", а також товариство розпочало видавати літературу для молоді старшого шкільного віку [21]. У 1905 р. із членів проводу УПТ створено видавничу секцію на чолі з К. Левицьким [6, с. 4]. У 1909 р. почала діяти при товаристві видавнича комісія під головуванням О.Макарушки. Створення цих організаційних структур свідчило про те, що педагогічне об'єднання приділяло видавничій діяльності значну увагу. Керівництво УПТ намагалось проінформувати якомога більшу кількість осіб про свої видання, а також мало своїх розповсюджувачів. Крім того, товариство постійно дарувало свої книги культурно-просвітнім організаціям, школам, читальням, завдяки чому його видання потрапляли до української громадськості [23, арк. 1].

Проте у 1909 р. у видавничій діяльності УПТ, через відсутність коштів, простежується зниження показників. Борг товариства друкарні НТШ на цей час становив 25255 крон [5]. Причиною цього було те, що як, повідомляв провід громадської організації у часописах, усі свої прибутки він скерував на фінансування навчальних закладів та інтернатів. УПТ вирішило розраховатися із друкарнею НТШ власними книгами, що не вдалося реалізувати. Видавнича діяльність УПТ в цей час була збитковою через те, що інтерес з боку української інтелігенції до неї різко зменшився. Окрім того, що педагогічні товариства займалися реалізацією видань, вони надавали бажаним можливість користуватися українською книжкою безкоштовно, відвідуючи бібліотеки. Найінтенсивнішу діяльність в цьому напрямку розгорнули УПТ та ВПУВ.

УПТ відкрило свої бібліотеки у Тернополі, Перемишлі, Надвірній, Золочеві, Збаражі та інших містах. У Львові організував бібліотеку гурток імені Ганни Барвінок, а на території Калуського повіту діяла мандрівна бібліотека. Деякі з них могли похвалитися значною, як на той час, кількістю книг. Наприклад, бібліотека у Золочеві в 1909 р. налічувала більше тисячі томів. Усього, станом на 1914 р., налічувалося 12 бібліотек, що були власністю УПТ [7, с. 107].

Підсумовуючи сказане, варто зазначити, що УПТ здійснювало активну видавничу діяльність. Публікація методичних посібників для вчителів, підручників українською мовою, науково-популярних книжок для дітей та іншої літератури була одним з пріоритетних напрямків роботи педагогічного товариства. Разом з тим, не все заплановане вдалося здійснити. Відсутність коштів та байдужість з боку української громадськості, державних органів негативно впливали на видання та розповсюдження книг, тому чимало задумів не було реалізовано. Однак, незважаючи на це, УПТ

зробило вагомий внесок у справу видання педагогічної та науково-популярної літератури, сприяючи розвитку національного шкільництва.

Список використаних джерел

1. Білавич Г., Савчук Б. Товариство "Рідна школа" (1881 – 1939 рр.) / Г.Білавич, Б.Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея – НВ, 1999. – 208 с.
2. Гарас М. Освітній і культурний рух на Буковині / М.Гарас // Українська загальна енциклопедія. – Львів – Станіслав – Коломия: Рідна школа, 1934. – Т. 3. – С. 831–834.
3. Гнатюк В. Національне відродження Австро-Угорських українців (1772–1880 рр.) / В.Гнатюк. – Відень: Союз визволення України, 1916. – 65 с.
4. Дем'янчук І. Перекази старинного світа / І.Дем'янчук. – Львів: Українське педагогічне товариство, 1911. – 60 с.
5. Діло. – Львів, 1880 – 1914.
6. Звіт з діяльності Руского Товариства Педагогічного за час від 1 січня 1905 до 31 грудня 1905 року. – Львів: Руське Товариство Педагогічне, 1906. – 28 с.
7. Звіт з діяльності Українського Педагогічного Товариства за рік адміністративний 1910/11, 1911/12, 1912/13 (від 1 вересня 1910 до 31 вересня 1913). – Львів: Українське Педагогічне Товариство, 1913. – 160 с.
8. Ілюстрований каталог Українського педагогічного товариства у Львові. – Львів: Б.м.в., б/д, – 48 с.
9. Інформаційний календарик Руського педагогічного товариства у Львові на рік звичайний 1901. – Львів, 1901. – 131с.
10. Лебедова Віра Малі герої / Віра Лебедова. – Львів: Б.м.в., 1906. – 93 с.
11. Львівська наукова бібліотека імені В.Стефаника НАН України. Відділ рукописів, ф. 11, спр. 3208, 98 арк.
12. Малицька К. Видавництва для дітей і молоді / К.Малицька // Перший Український просвітньо-економічний конгрес улажений Товариством "Просвіта" в сорокліте заснованя у Львові в днях 1 і 2 лютого 1909 року. – Львів: НТШ, 1910. – С. 125–152.
13. Наша школа. Науково-педагогічна часопись. – Львів, 1909–1914.
14. Промінь. Независимий орган українського учительства. – Вашківці, 1904 – 1907.
15. Пятка С. Дарунок для дітей / С.Пятка. – Львів: Б.м.в., 1899. – 92 с.
16. Рега О. Видавнича діяльність Українського Педагогічного Товариства "Рідна школа" / О.Рега // Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – Вип. 1. – С. 81–89.
17. Рогатинський П. Під прапором "Рідної школи" / П. Рогатинський. – Станіслав: Накл. Повітового Союзу "Рідної школи в Станіславі", 1939. – 51 с.
18. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських товариств у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.) / Б.Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 138 с.
19. Студенський календар на шкільний рік 1903 – 1904. – Коломия, 1903. – 64 с.
20. Терлецький О. Історія "Учительської Громади" (1908 – 1933) / О. Терлецький // Двадцятьп'ятьліття товариства "Учительська громада" – Львів: Учительська Громада, 1935. – С. 5– 48.
21. Учитель. Орган Руского тов. Педагогічного. – Львів, 1889–1914.
22. Франко І. Молода Україна / І.Франко. – Львів: Б.м.в., 1910. – 75 с.
23. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 206, оп. 1, спр. 12, 99 арк.
24. Чайченко О. Олеся / О. Чайченко. – Львів: Руське товариство педагогічне, 1895. – 16 с.
25. Чоповський В. Будителі національного духу. Діяльність культурно-освітніх товариств "Просвіта" та "Рідна школа" на західноукраїнських землях (друга половина XIX – 20 – 30-ті роки XX ст.) / В. Чоповський. – Львів, 1993. – 63 с.
26. Школьна часопись. – Львів, 1880 – 1888.
27. Ющишин І. Нова книжка / І. Ющишин // Учитель. – 20 травня 1914.
28. Ясінчук Л. 50 літ "Рідної школи" 1881 – 1939 / Л. Ясінчук. – Львів: Накладом Товариства "Рідна школа", 1931. – 267 с.

Лілія Шологон

ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЕ (1881–1914 ГГ.)

В статье анализируется издательская деятельность Украинского педагогического общества в Восточной Галичине на протяжении 1881–1914 гг. Автор обращает внимание на публикацию обществом учебно-методических пособий для учителей, учебников, внеклассной литературы для детей младшего, среднего и старшего школьного возраста та ее распространение среди украинцев края.

Ключевые слова: Восточная Галичина, Украинское педагогическое общество, издательская деятельность, учебники.

Liliya Shologon

PUBLISHING ACTIVITIES OF THE UKRAINIAN PEDAGOGICAL SOCIETY IN EAST GALYCHYNA IN THE 1881–1914 YEARS

The article analyses publishing activities of the Ukrainian pedagogical society in Galychyna in the 1881–1914 years. The authoress pay attention to publication of the society training appliances for teachers, textbooks, out-of-class literature for children of younger, middle and older school age and its spreading among the Ukrainians of the region.

Key words: East Galychyna, Ukrainian pedagogical society, publishing activity, schooling, textbooks.